

Mektupların Yazımı, Tasnifi ve Mektuplarda Hitap Usûlüne Dair Bir Eser: Mehmed İhsan'ın Mektûbât-ı Etfâl'i*

Öz: Eskiden önemli bir iletişim aracı olan mektup; edebî işlevinin yanı sıra kişi, kurum ya da devletlerarası haberleşmenin en etkili yöntemi olarak kullanılmıştır. Mektupların yazım ve tanziminde, daha önce belirlenmiş kurallar, Osmanlı Döneminde sistematik bir yapı olan okullarda öğretilmiştir. Çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan Mektûbât-ı Etfâl de mektup yazmayı öğretmek amacıyla kaleme alınan bir eserdir. Bu eser, II. Abdülhamid döneminde özel okul statüsünde hizmet veren Necm-i Terakkî Mektebi'nde iptidâî ve rüştiye düzeyindeki öğrencilere okutulan bir ders kitabıdır. Kitap, 19. yüzyıl yazarlarından Mehmed İhsan tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser, 30 sayfa olup 1899 yılında İstanbul'da basılmıştır. Eserde, Osmanlı Türkçesini doğru öğrenmenin ehemmiyeti hakkında kısa bir bilgi verilmiş, "Usûl-i Tahrîr" başlığı altında yazım kurallarından söz edilmiş, "Envâ-ı Mektûbât" bölümünde ise mektup türleri ve tanımları üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada mektup türü, çocuk kavramı ve çocuk eğitiminin önemi hakkında bilgi verildikten sonra eserin müellifi tespit edilmeye çalışılmış, eser, Latince edilerek muhteva özellikleri tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mektup, Mektup Türleri, Çocuk Mektupları, Mektûbât-ı Etfâl, Mehmed İhsan.

A Work on the Writing and Classification of Letters and the Method of Address in Letters: Mehmed İhsan's Mektûbât-ı Etfâl

Abstract: Letter, which used to be an important means of communication; in addition to its literary function, it has been used as the most effective method of communication between individuals, institutions or states. Predetermined rules for writing and arranging letters were taught in schools, which were a systematic structure during the Ottoman Period. The work called Mektûbât-ı Etfâl, which led to the emergence of this study, is a work written to teach letter writing. This book is a textbook taught to primary and secondary level students at the Necm-i Terakkî School, which served as a private school during the reign of Abdulhamid II. The book was written by Mehmed İhsan, one of the 19th century writers. This work has 30 pages and was printed in Istanbul in 1899. In the work, brief information is given about the importance of learning Ottoman Turkish correctly, spelling rules are mentioned under the title of "Usûl-i Tahrîr", and letter types and definitions are emphasized in the "Envâ-ı Mektûbât" section. In this study, after giving information about the letter type, the concept of child and the importance of child education, the author of the book was tried to be determined, the work was Latinized and its content characteristics were analyzed.

Keywords: Letter, Letter types, Children's Letters, Mektûbât-ı Etfâl, Mehmed İhsan.

Seydi
KIRAZ**
Behçet
ÖZER***

* Bu makale, Doç. Dr. Seydi Kiraz'ın danışmanlığında Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Erken Çocuklukta Ahlak ve Değer Eğitimi Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Programında sunulan "Mehmed İhsan'ın Mektûbât-ı Etfâl Adlı Eseri, 2023" proje ödevinin içeriği önemli oranda geliştirilerek ve değiştirilerek yeniden üretilmiş halidir.

** Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye. E-posta: seydikiraz.27@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4941-3909>

*** Behçet Özer, Yüksek Lisans, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye. E-posta: hakikat6667@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2158-5725>

Giriş

Bir terim olarak mektup, başka bir insanla, farklı bir yerde bulunan bir kimseyle haberleşmeyi sağlayan yazılı kâğıt, yazılmış, yazılı hale getirilmiş şey; haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt ve nâme¹ olarak tanımlanmaktadır. Nesrin inşa sınıfında değerlendirilen mektup,² iletişim işlevinin yanı sıra tarihî, içtimaî, askerî, siyâsî, dinî-tasavvufî, fikrî-felsefî ve edebî alanlarda dönem, kişi, kişiler arasındaki ilişkiler ve sanat eserlerinin arka planları hakkında bilgi vermeleri bakımından monografik/biyografik araştırmalar için oldukça önemli kaynaklardan biri olarak görülmektedir.³

Birçok eserin iç içe olması ve kaynaşması başta olmak üzere türlerle ilgili yeni gelişmelerden dolayı edebî türleri, kategorilere ayırma ve tanımlamanın gittikçe zorlaşması sonucunda son zamanlarda bir tür olup olmadığı tartışılrsa da⁴ mektubun tarihi, yazının tarihi kadar eskidir. Bilinen en eski mektuplar Sümerlere aittir. Mektubun Türkler arasındaki ilk örnekleri (resmî-özel mektuplar) Göktürk ve Uygur Döneminde yazılmıştır. Bu dönem Türk edebiyatında, “mektup” yerine, “bitig” kelimesi kullanılmıştır. Mektup, zamanla edebî bir tür haline gelmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla İslamî dönem Türk edebiyatındaki ilk mektup örnekleri XIV-XV. yüzyıllarda yazılmıştır. Bunlara örnek olarak Harezmi'nin *Muhabbetnâme* (754/1353), Hucendî'nin *Letâfetnâme* (?), Yusuf Emirî'nin *Dehnâme* (833/1429-30) ve Seydi Ahmed İbn Mîrânşâh'ın *Taaşşuknâme* (1435-1436) adlı mesnevileri verilebilir. XIII. yüzyıla ait Mevlânâ ve Sadreddin Konevî'nin mektupları Farsça yazılmış olsa da mektubun edebî ve fikrî bir hüviyet kazandığını göstermesi açısından önemlidir.

Klasik Türk edebiyatı döneminde mektup ifadesi yerine -aralarında önemli farklılıklar bulunsa da- “nâme”, “şukka”, “arîza”, “kâime”, “tezkere” gibi ibareler kullanılmıştır. Mektup yazıldıktan sonra üzerine toprak serpilmesi, “bedûh” ismi veya ebced hesabıyla aynı manaya gelecek şekilde “8642” rakamlarının yazılması ya da daha çok sufi mektuplarında “Şeyh Ma'rûf-ı

---

¹ Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, 3/1932-1933; “<https://sozluk.gov.tr/?kelime=mektup>” (Erişim 30 Eylül 2023).

² Halil İbrahim Haksever, “Eski Türk Edebiyatında Mektup”, *Hece Mektup Özel Sayısı* (Ankara: Öncü Basımevi, 2006), 37.

³ M. Orhan Okay, “Mektup/Türk Edebiyatı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/17.

⁴ M. Orhan Okay, “Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair”, *Hece Mektup Özel Sayısı* (Ankara: Öncü Basımevi, 2006), 30.

Kerhî'nin adının kaydedilmesi dikkat çekici hususlar olarak zikredilebilir. Şekil bakımından daha çok mensur olarak kaleme alınan mektuplar, genel olarak “Besmele”, “elkâb”, “ibtidâ”, “tahallüs”, “talep/metin”, “duâ”, “intihâ”, “imza/mühür”, “târih” ve varsa “hâşiye” bölümlerinden oluşur.⁵

Mektuplar muhteva ve üslupları dikkate alınarak adlandırılmıştır. Aşırı tevazu bildiren mektuplar “darâ'atnâme”, tebrik mahiyetinde olanlar “tehniyetnâme”, yalvarma üslubuyla yazılanlar “niyâznâme”, bir suçun affı için yazılmışsa “şefâ'atnâme”, bir makama mensubiyet bildirenler “ubûdiyetnâme”, özür bildirenler “îtizârnâme”, teselli içerikli olanlar “tesliyetnâme”, muhataba ikramda bulunanlar “îzâznâme”, yüceltme muhtevalı olanlar “tevkirnâme” ve gönül çekme amacı taşıyorsa “istimaletnâme” olarak tesmiye edilmiştir. Statülerine göre mektuplar, üst makam için gönderiliyorsa “a'lâ”, alt makama yazılanlara “ednâ” ve statüsü aynı olan makamlar için “akran” kavramı kullanılmıştır. “Hitap” şeklinde yazılan mektuplar, on esası kapsamalıdır. Bu on rüknün yazılmasında “senâ, duâ, muhâtabın ismi, selâm, iştiyak arzı, mülâkat talebi, târih, durumun bildirilmesi, yardım bekleme ve duâ” sıralaması takip edilir.⁶

Çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan *Mektûbât-ı Etfâl*⁷ adlı eserde birinci dercede muhatap çocuklardır. Psikoloji, biyoloji, felsefe, din gibi disiplinler tarafından farklı açılardan ele alınan çocuk, sözlüklerde insan yavrusu, küçük yaştaki oğlan veya kız, bebek, tıfıl, sabî;⁸ büyüme zamanına kadar insan için kullanılan isim; bir kimsenin dünyaya gelmesine sebep olduğu oğul veya kız, velet⁹ gibi anlamlar verilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin birinci maddesine göre on sekiz yaşına ulaşmayan her şahıs çocuk kabul edilmiştir.¹⁰ İslam hukukunda ise doğum anından ergenlik çağına kadar olan sürece çocukluk; bu sürecin gelişim safhaları dikkate alınarak çocuk için ibn, ehl, gulâm, sagîr, âl, hafede, veled, zürriyyet, yetîm, rebâib gibi kelimeler kullanılmış; bu kelimelerle genellikle henüz bulûğ çağına ermemiş insan kastedilmiştir.¹¹

⁵ Ömer Çakır, *Türk Edebiyatında Mektup* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora, 2005), 577-579.

⁶ Haksever, “Eski Türk Edebiyatında Mektup”, 38.

⁷ Mehmed İhsan, *Mektûbât-ı Etfâl* (İstanbul: Artin Asadoryan Şirketi Mürettebiye Matbaası, 1899).

⁸ Komisyon, *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000), 1/549.

⁹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2010), 239.

¹⁰ “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme | UNICEF Türkiye” (Erişim 28 Eylül 2023).

¹¹ Hayati Hökelekli, “Çocuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/355; Muhammed Kürşat Atar - Seydi Kırız, “Divanlarda Çocukla İlgili Kavramlar, Terkipler ve Manzumelere Dair Bir Deneme”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 7/1 (2023), 336-381.

Nitelikli insan yetiştirme evresi ve insan hayatı birlikte düşünüldüğünde çocukluk döneminin son derece büyük bir öneme sahip olduğu söylenmelidir. Çocukluk evresinde verilen eğitimin nitelik ve içeriği çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak gelişmesinde belirleyici rolü yadsınamaz. Bu dönemde elde edilen en kıymetli kazanımlardan birisi de çocuk edebiyatı ürünleri aracılığıyla verilen eğitimidir. Çocuk edebiyatı ürünlerinden biri olan mektup; çocuğun dil ve zihinsel becerisinin gelişmesi ve kültür sâhibi olması, sosyalleşmesi, kişiliğinin oturması ve estetik algısının gelişimi açısından oldukça önemlidir.¹²

İletişim fonksiyonunun yanı sıra zamanla edebî bir forma dönüşmüş olan mektup yazımı, önemine binaen Osmanlıda erken yaşlarda öğrencilere bir ders olarak öğretilmiştir. Bu maksatla kaleme alınan *Mektûbât-ı Etfâl* yazıldığı dönemin yaygın eğitim anlayışını yansıtan bir eserdir. Klasik Osmanlı Dönemi, Tanzimat ve I. Meşrutiyet Dönemi sıbyan mektepleri ve medreselerinin eğitim müfredatları birbirinin benzeri ve devamı hükmündedir. Bu dönemlerdeki ders programlarının temel hedefi İslam dinini öğretmek ve İslam ahlakını kazandırmaktır.¹³

Tanzimat ve I. Meşrutiyet'i de kapsayan II. Abdülhamid Dönemi'nde eğitime ayrı bir önem verilmiş, eğitim kurumlarının açılmasının önündeki engeller kaldırılmış ve birçok okulun açılması sağlanmıştır. Bu okullar arasında bilhassa Özel İslam Mektepleri'nin sayısında önemli bir artış görülmüştür. II. Abdülhamid Dönemi'nde mektep sayısını hızla arttırma politikasının altında bazı yabancı ve kısmen de özel okulların siyasî ve yıkıcı faaliyetlerde bulunması, resmî mektep kapasitelerinin yetersizliğinin görülmesi ve bütçenin açık vermesi yatmaktadır. Bunların yanında bu dönemde özel sermaye ile batılı modelde eğitim vermenin bir yöntem olarak belirlenmesi, talep edilmesi, bir ihtiyaç olarak görülmesi ve bu okulları açma iradesini gösteren aydınların ortaya çıkmasıyla Özel İslam Mektepleri açılmaya başlamıştır. 1873 yılından itibaren açılmaya başlayan bu okulların sayıları, 1912 yılına kadar artmaya devam etmiştir. Bu okulların İstanbul'daki sayısı 1893 yılında 21'e, 1901 yılında 34'e, 1903 yılında 36'ya, 1905 yılında 45'e ve 1908 yılında ise 49'a ulaşmıştır.¹⁴ Bu dönemde açılan okullardan biri de 1317/1899 yılında eğitim hayatına başlayan Necm-i Terakkî Mektebi'dir. *Mektûbât-ı Etfâl* Necm-i

---

¹² Serdar Derman - Arif Çerçi, "Hüseyin Râzâ'nin 'Nev Usul Örnek Yahut Çocuklara Mahsus Mektup Demetî' Adlı Eserinde Eğitim Unsurları ve Değerler Eğitimi", *The Journal of Academic Social Science Studies* 11/41 (2019), 353-365.

¹³ Muhammed Yazıbaşı, "Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi ve Öğretimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/4 (2014), 774-776.

¹⁴ Nuri Güçtekin, "İstanbul'daki Özel İslam Mektepleri (1873-1922)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 22 (2012), 24.

Terakkî Mektebi'nde okutulan bir ders kitabıdır.

Üsküdar ile Kasımpaşa'da eğitim veren Necm-i Terakkî Mektebi'nin (1899-1912) kurucu müdürü, müderris Hüseyin Hıfzı Efendi'dir. Hüseyin Hıfzı Efendi, okulun kapandığı 1912 yılına kadar okul müdürü olarak görev yapmıştır. Çeşitli, eserler kaleme alan Hüseyin Hıfzı Efendi, okulun adını taşıyan bir gazete (Necm-i Terakkî) de çıkarmıştır.

Necm-i Terakkî Mektebi gündüzlü bir okul olup erkek ve kız öğrencilere üç yılı iptidâî ve üç yılı da rüşdiye derecesinde olmak üzere altı yıl eğitim veren bir okuldur. Okulun kadrosunda Hüseyin Sabri Bey, Ziya Bey, Hüseyin Hakkı Efendi, teğmen Hüseyin Avni Bey, Mahmud Bey, Şükrü Bey, Mehmed Efendi, Cemil Efendi, Hüsna Hanım, Hayri Bey, Mehmed Bey, Hüsnu Bey, Üstteğmen Mehmed Bey, Üstteğmeni Hacı Galib Efendi, Ahmed Behiç Bey, Hadika Hanım'dır. Bu okulun idareci, öğretmen ve çalışanlarının büyük çoğunluğu asker kökenlidir. Öğrenci sayısı, okulun açıldığı 1899 yılında 70'i ücretli, 30'u ücretsiz 100 erkek öğrenci; 35'i ücretli, 15'i ücretsiz 50 kız öğrenci, toplam 150 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı daha sonraki yıllarda artmıştır. 1913 tarihli istatistiklerde ve diğer belgelerde mektep hakkında kayıt bulunmaması okulun 1912 yılında kapanmış olduğunu göstermektedir.¹⁵

1. Mehmed İhsan ve Hayatı

Mehmed İhsan hakkında tespit edilebilen tek bilgi *Mektûbât-ı Etfâl*'in iç kapağında yer alan şu bilgilerden ibarettir: “Muharriri: Necm-i Terakkî Mektebi muallimlerinden Mehmed İhsân. Necm-i Terakkî zükûr ve inâs sınıflarına tadrîs edilmek üzere kabul olunmuştur... 1317/1899.” Bu ifadelerden müellifin 1317/1899 yılında açılan Necm-i Terakkî Mektebi öğretmenlerinden biri olduğu anlaşılmıştır. Okulla ilgili en ayrıntılı bilgi, tespit edilebildiği kadarıyla Nuri Güçtekin tarafından hazırlanan doktora çalışmasında¹⁶ verilmiştir. Bu çalışmada okulun kuruluş tarihi ve kurulduğu yer, okulun kurucusu, basın ve yayın faaliyeti, okulun kademesi, eğitim yılı, türü ve öğrencilerin okula gelme durumları, idarî kadrosu, ders kadrosu, idare, öğretmen, personel sayısı ve öğrenci sayısı ile okulun kapanmasına ait ayrıntılara ulaşmak mümkündür. Okulun idareci ve ders hocalarının listelendiği bu çalışmada Mehmed İhsan adına rastlanmamıştır.

Yazarın öğretmenlik mesleğinden önceki hayatı hakkında bir bilgiye ulaşılmamakla birlikte, okulun idare ve öğretmen kadrosunun önemli bir

¹⁵ Güçtekin, “İstanbul'daki Özel İslam Mektepleri (1873-1922)”, 204-206.

¹⁶ Nuri Güçtekin, *İstanbul'daki Özel Müslim Mektepleri (1873-1922)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora, 2013), 204-206.

kısımının asker kökenli olduğu göz önüne alındığında -ihtiyat kaydı koymak şartıyla- Mehmed İhsan'ın da asker kökenli bir müellif olduğu söylenebilir. *Mektûbât-ı Etfâl*'in yazıldığı yıl nazara alındığında Mehmed İhsan'ın 19. yüzyıl müelliflerinden biri olduğu tespit edilmiştir.

Yazarın hayatı hakkında yapılan araştırmalarda “Şu mecmû'a bahâristân-i ömrümün bir şekûfe-i kıymettârı olan âsârımın perîşân bir hâlde kalmasına gönlümün adem-i rızâsından husûle geldi. Âsâr-ı perîşân-güftârımı cem ederken bir zât-ı âlî-tebâr *Yâdigâr-ı Muhabbet*” tesmiye etmemi emr ü ihtâr eyledi. Mehmed İhsân, Ma'ârif Nezareti celîlesinin 4 Temmuz 1312 / 16 Temmuz 1896 târîhli ve 262 numaralı ruhsat-nâmesini hâizdir. İstanbul, Nişân Berberyan Matbaası 1314 / 1898, s.3¹⁷ ifadelerine göre *Mektûbât-ı Etfâl*'in yazarıyla aynı tarihte, aynı şehirde yaşamış ve *Mektûbât-ı Etfâl*'den bir yıl önce *Yâdigâr-ı Muhabbet* adlı eseri yayımlanmış olan Ahmed İhsan isminde bir müellif tespit edilmiştir. Eserlerin yazım tarihleri, yazıldığı şehir ve her iki eserin yazar(lar)ının isimlerin aynı olması göz önüne alındığında her iki kitabın müellifi de aynı şahıs olduğu söylenebilir. Bu faraziyat doğru ise *Yâdigâr-ı Muhabbet* yazarın ikinci eseridir, denebilir.

2. Mektûbât-ı Etfâl'in İncelemesi

Mektûbât-ı Etfâl, iptidâî ve rüşdiye mekteplerinde okuyan kız-erkek öğrencilere mektup yazma kurallarını öğretmek üzere kaleme alınan bir ders kitabıdır.

2.1. Eserin Adı ve Telif Tarihi

Eser, iç kapak ve üçüncü sayfada *Mektûbât-ı Etfâl* olarak adlandırılmış, 1317/1899 yılında İstanbul'da Artin Asadoryan Şirketi Mürettibiye Matbaası, Bâb-ı Âlî Caddesi Numara 52'de basılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanlığının izniyle basılan bu eserin nâşiri, Tefeyyüz Kütüphânesi sâhibi Pârsîh'dir.

2.2. Eserin Muhteva Özellikleri

Eser muhteva bakımından üç bölüm olarak sınıflandırılabilir.

2.2.1. Eserin Giriş Bölümü

---

¹⁷ Mehmed İhsan, *Yâdigâr-ı Muhabbet*, (İstanbul: Nişân Berberyan Matbaası, 1898).

Eserin öneminin anlatıldığı ve temel bilgilerin verildiği bu bölüm giriş bölümü mahiyetinde tertip edilmiştir. Bu bölümde, öncelikle dönemin konuşulan, yazılan ve resmî dairelerde kullanılan dilin “Elsine-i selâse: Arabî, Fârisî, Türkî” üzerine kurulduğu ifade edilmiş ve bu üç lisanın öğretilmesinin gerekliliği anlatılmıştır. Altı- yedi yaşına gelmiş bir çocuğa öncelikle kendi dilinin elifbâsı, harf ve heceleri; biraz ilerledikten sonra kelime ve cümle yapısı; daha sonra da dilin bütün kurallarının öğretilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu eğitim sürecinden geçen bir çocuk, maksat ve merâmını doğru anlatabilen ve yazabilen bir şahıs haline gelebileceğinden, bu aşamadan sonra faydalı kitaplar okuyup kendini yetiştiren büyücek bir çocuk ise iyi bir kâtip seviyesini kazanabileceğinden söz edilmiştir (s. 3).

2.2.2. Usûl-i Tahrîr

Bu bölümde mektubun yazım aşamaları ve kuralları üzerinde durulmuştur. Yazara göre bir yazı kaleme alınmadan, önce zihinde ayrıntılarıyla “tasavvur ve tasvir” edilmeli, aksi takdirde istenilen sonuç elde edilemez (s. 3-4).

Başlık

“Tasavvur ve tasvir,” aşamalarından sonra kâğıdın üst orta kısmına bir başlık yazılmalıdır. Metinde “ser-levhâ, ta’liye-nâme” olarak da adlandırılan başlığa örnek olarak “huzûr-ı âlîlerine, pîşgâh-ı sâmîlerine” ifadeleri zikredilmiştir (s. 4).

Peder ve Vâlidelere Hitâp İfadeleri

Baba ve annelere hitap edilirken “huzûr-ı âlîlerine, makâm-ı pederânelerine, nazargâh-ı müşfikânelerine, huzûr-ı ismet-penâhîlerine” ibareleri kullanılmıştır (s. 6).

Mektuplarda Lakap, Giriş, Asıl Konuya Geçiş ve Sonuç Cümleleri

Başlıktan sonra lakap zikredilmeli: “nûr-ı ‘aynım oğlum, ‘azîz pederim...”

Lakaptan sonra bir giriş cümlesi (cümle-i iftitâhiye), bundan sonra maksat ve matlûp her ne ise onun yazımına geçilir, mektubun en sonuna da bir sonuç cümlesi (cümle-i ihtitâmiye) yazılır: “Muvâzıbı bulunduğum hayır du’âlarıyla meşgûl iken şeref-vâsıl olan... tarihli mektubunuz...” Bu cümleye ek olarak “Bâkî teveccühünüz, bâkî sıhhatiniz, bâkî devâm-ı âfiyetiniz, bâkî mütemâdî selâmetiniz matlûbumdur.” gibi tabirler de yazılabilir.

Mektubun yazılma nedeni için şu örnek cümle zikredilmiştir: “Nezd-i ‘âlîlerinde bulunan vâlidemden birçok zamandır mektûp alamayışım, bendenizi merâk ve endîşede bıraktığından... (s. 4).”

2.2.3. Envâ-ı Mektûbât

Bölümün giriş kısmında birçok mektup türünün bulunduğu belirtilmiş, bunlar arasında öğretilmesi gerekli görülen mektup türlerinin adları, tanımları ve başlıca özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

2.2.3.1. Tezkere

Gayet kısa ve faydalı olmak kaydıyla bazı bilgilerin yer aldığı yazılara denir.

2.2.3.2. Tercüme-i Hâl

Bir şahsın hâlini bildiren yazılara denir.

2.2.3.3. Talimât

Memur ya da öğrencilerin hareket etme sınırları hakkında açıklamaların bulunduğu yazılara denir.

2.2.3.4. Tebrîk-nâme

Terfi edenler ile mübarek gün ve gecelere erişenleri kutlamak için kaleme alınan yazılara denir.

2.2.3.5. Tavsiye-nâme

Bir kimsenin işini kolaylaştırmak için yazılan sayfalara denir.

2.2.3.6. Taziye-nâme

Bela ya da felakete maruz kalan kişiye sabır ve tahammül tavsiyesinde bulunmak için yazılan yazılara denir.

2.2.3.7. Teşekkür-nâme

Bir yardım ya da bir iyiliğe karşı teşekkür etmek için yazılan yazılara denir.

2.2.3.8. Davetiye

Tarihi kesinleştirilmiş bir etkinlik için şahıs, dernek ya da resmî kurumlar tarafından yazılan yazılara denir (s. 4-5).

2.2.4. Kalıplaşmış Lakaplar

Envâ-ı Mektûbât başlığı altında okullarda öğretilmesi gereken mektup türlerinden söz edildikten sonra birçok hitap kalıplarına yer verilmiş ve bunlardan bazıları tasnif edilerek örneklendirilmiştir.

2.2.4.1. Oğuldan Ebeveyne ve Bazı Akrabalara Yönelik Hitap Lakapları

“Muhterem pederim, iffetli hemşirem, eb-i müşfikim, rif’atli dayı beyim, şefkatli vâlidem, izzetli amca beyim, vâlîde-i ‘azîzem, refîk-i muhteremim, birâder-i irfân-perverim, refîk-i şefikim, sevgili birâderim.”

2.2.4.2. Babadan Erkek ve Kız Çocuklarına Yönelik Hitap Lakapları

“Hadeka-i çeşmim oğlum, yegâne-i mahsûl-i hayâtım yavrum, nûr-ı ‘aynım kızım, melek-sîret kızım, sâ’î-i ilm ü ma’rifet oğlum, hâdim-i feyz-i irfân yavrucuğum (s. 5-6).”

2.2.5. Mektupların Sonuç Cümleleri

“Bâkî devâm-ı muhabbet ve âfiyetleri matlûbumdur. Temâdi teveccühât-ı kerîmeleri ahass-ı âmâlîmdir. Dâire-i selâmet ve âfiyette müstekar olmaları akdem-i âmâlîmdir. Haber-i sıhhat ve selâmetlerine sabırsızlıkla müterakkıbm. Ta’âlî-i ikbâl ü sıhhatleri mültezemdir.”

2.2.6. Bazı Terimler ve Kullanıldığı Yerler

Merkûm: Sıradan insanlar için kullanılan bir tabirdir: “merkûm” hammâl.

Mumâileyh: Okulun birinci derecesinde okuyan öğrencilerin ikinci derecede olanlar için ve askeriyede paşalık derecesine kadar unvan sâhibi olanlar için

kullanılan bir ifadedir: efendi-i “mumâileyh”, paşa-yı “mumâileyh.”

Müşârunileyh: Üst sınıf devlet idarecilerine, askeriyede tümen komutanlarına ve daha üst kademedeki askerî yetkililer için kullanılır: paşa-yı “müşârunileyh” hazretleri, “müşârunileyh” beyefendi hazretleri.

Merkûm: Erkekler için: “merkûm” (tekil), “merkûmân” (tesniye), “merkûmûn” (çoğul). Kadınlar için: “merkûme” (tekil), “merkûmetân” (tesniye), “merkûmeler”¹⁸ (çoğul).

Zât: İtibar gören büyük şahsiyetler için kullanılır: “Zât-ı” mekârim, gâyât-ı hazret-i şehriyâr, “zât-ı” ‘âlî-cenâb-ı nezâret-penâhî.”

Nefer: Askerler için kullanılır: fettâh-ı “nefer.”

Dâne: Ufacık meyveler için tercih edilen bir ifade olmakla birlikte mecazî olarak küçük maddeleri anlatmak için de kullanılır: yirmi “dâne” kalem, bin “dâne” fincan, yüz “dâne” yumurta.

Kit’a: Taşınabilir eşya ve tarım arazileri için kullanılan bir ifadedir: bir “kit’a” mektûp, iki “kit’a” tarla.

Bâb: Taşınamaz mallar için kullanılan bir kavramdır: bir “bâb” dükkân, iki “bâb” câmi’.

Nüşa: Kitaplar için kullanılan bir tâbirdir: beş “nüsha” kitâp.

Şifâ: Dâhilî hastalıkların ifadesinde başvuru olan bir terimdir: Mi’desinde rahatsız bulunan falân bey bu kerre “şifâ-yâb” olmuştur.

İltiyâm: Fizikî olarak görülebilen hastalıklar için kullanılan bir tabirdir: Geçen gün kolundan mecrûh olan çocuğun yarası “iltiyâm-pezîr” olmuştur.

Teşrif ü ‘azîmet: Gidilecek mekân kutsal bir makam ise “teşrif” tabiri kullanılmaz (s.7-9).

2.2.7. Sen ve Ben Zamirleri Yerine Kullanılacak İfadeler

2.2.7.1. Ben İfadesinin Yerine Kullanılan Bazı Kalıp Sözcükler

Erkekler için: “bendeleri, köleleri, kulları, ‘âcizleri, nâçizleri”.

Kadınlar için: “câriyeleri, ‘âcizeleri, nâçizeleri”.

¹⁸ Arapça gramer kaidelerine göre kelimenin çoğul hali “merkûmât”dır.

2.2.7.2 Sen İfadesinin Yerine Kullanılan Bazı Kalıp Sözcükler

Erkekler için: “zât-ı ‘âlîleri, zât-ı şerîfleri, zât-ı mün‘imâneleri, zât-ı muhteremleri”.

Kadınlar için: “zât-ı ‘âliyeleri, zât-ı şerîfeleri, zât-ı mün‘imleri, zât-ı muhteremeleri (s.9).”

2.2.8. Ödevlendirmelerdeki Faraziyât ile Yazılması Gereken Sûretler

Başlıklı bölümde bazı olayların yaşandığı varsayılarak öğrencilerden bu olaylar hakkında birer mektup yazmaları istenmiştir. Öğrencilere verilen ödevlerde genellikle aynı kalıp ifadeler kullanılmıştır: “Küçük efendiler, küçük hanımlar ya da küçük efendiler ve hanımlar.” Yazar tarafından yazıldığı anlaşılan örnek mektuplar “Sûret-i Mektûp” başlığıyla kaydedilmiştir. Bu mektupların yazımında rik‘a hattı kullanılmıştır. Yaşandığı varsayılan olaylar ve bu olaylara dayandırılan mektup konuları aşağıda özet olarak verilmiştir.

Birinci Mektubun Ödev Konusu: Taşrada yaşayan babanızdan bir mektup aldınız. Ondan ayrı kalmanın üzüntüsünü anlatan, ailenizi selamlayan ve onlara kavuşma arzunuzu dile getiren bir mektup yazınız.

İkinci Mektubun Ödev Konusu: Kendisinde güzel bir kitap bulunan arkadaşınızı, o kitabı birlikte değerlendirmek için evinize davet eden bir mektup yazınız.

Üçüncü Mektubun Ödev Konusu: Okumak için İstanbul’a geldiniz, teyzenizin yanında kalıyorsunuz ve babanızın size bir mektup gönderdiğini düşününüz. Bu mektuba cevap olarak okulda gördüğünüz terbiye ve eğitimi, teyzenizin şefkat ve himayesini anlatan bir mektup yazınız.

Dördüncü Mektubun Ödev Konusu: Babalarınıza, gerçekleştirilen bir mezuniyet töreni ve bu törende dağıtılan ödülleri ayrıntılı anlatan bir mektup yazınız.

Beşinci Mektubun Ödev Konusu: Başka bir okulda eğitim gören bir arkadaşınızı ödül törenine davet eden bir tezkere yazınız.

Altıncı Mektubun Ödev Konusu: Kızkardeşinizin bir camide “hıfz du‘ası” yapılacaktır. Okul arkadaşlarınızdan birini törene davet eden bir tezkere yazınız.

Yedinci Mektubun Ödev Konusu: Taşrada yaşayan bir arkadaşınızı size bir

hediye göndermiştir. Gönderdiği hediyesi için ona bir teşekkür-nâme yazınız.

Sekizinci Mektubun Ödev Konusu: Başka bir okuldan mezun olan ve askerî ortaokula naklolunan bir arkadaşınızı tebrik etmek için bir tebrik-nâme yazınız.

Dokuzuncu Mektubun Ödev Konusu: Annesi ölen bir arkadaşınızı teselli etmek için bir taziyenâme yazınız.

Onuncu Mektubun Ödev Konusu: Canınızdan çok sevdiğiniz bir arkadaşınız, teyzenizin öğrencisi olmuştur. Teyzenize, bu arkadaşınıza yardım etmesi ve kolaylık göstermesini tavsiye eden bir mektup yazınız (s. 10-21).

2.2.9. Faraziyât

Öğrencilerden yapılması istenen ödevler “Faraziyât” başlığıyla verilmiştir. Varsayımlara dayandırılan bu ödevler maddeler halinde şöyle sıralanmıştır.

1. Bir dostunuza iyi olduğunuz hakkında bir teşekkür-nâme yazınız.
2. Kızkardeşinizin düğünü için sevdiğiniz arkadaşlarınızdan birine davet tezkeresi yazınız.
3. Başka okulda eğitim gören arkadaşlarınızdan birine geceleri birlikte ders çalışmak için bir tezkere yazınız.
4. Dostlarınızdan birine ulaştığınız Mevlid Kandili gecesi münasebetiyle bir tebrik-nâme yazınız.
5. Arkadaşlarınızdan birine ramazan bayramı münasebetiyle bir tebrik-nâme yazınız.

2.2.10. Kitâba Âit Lügatçe

Bu başlık altında kitapta bilinmeyen kelimeler ve anlamları yazılmıştır. Kelimelerin yazımında alfabetik sıra takip edilmiştir (s. 22-30).

3. METİN

Mektûbât-ı Etfâl

[3]¹⁹ Bugün tekellüm ettiğimiz, yazdığımız ve hususât-ı resmiye ve gayr-ı resmîyede kullandığımız lisân ‘Arabî, Fârisî, Türkî olmak üzere elsine-i selâse

---

¹⁹ Bundan önceki sayfa numaraları kitabın giriş bölümüne aittir. Numaralandırmada kitabın sayfa numaraları esas alınmıştır.

üzerine binâ edilmiştir. Bunun için efrâdımızın bu üç lisânı tahsîle ihtiyâçları der-kârdır.

Henüz altı yedi yaşına resîde olmuş bir çocuk; evveleminde lisânının elifbâsıyla hareke ve hecesini, biraz daha kesb-i kemâl ettikçe kelime ve cümlelerin teşkilini ve daha sonra lisânı hakkında mazbût kavâ'id her neden 'ibâret ise onu öğrenir ve kavâ'id-i lisâniyesi sâyesinde maksat ve merâmını doğru söyleyip yazmaya muktedir olur.

Büyücek bir çocuk der-meyân ettiğimiz şerâ'it-i lisâniyeyi bilir ve evkât-ı tedrisiyesinden bir kısmını da fâ'ideli kitâplar mütâla'asına hasr ederse oldukça bir kâtip sırasına geçebilir.

Usûl-i Tahrîr

Evvelâ kaleme alınacak madde veyâhut maksûdı zihninde iyice tasavvur, sonra tasvîr etmelidir.

Yazılacak madde[nin] tasavvuru tamam olmadan şurû' edilirse maksat güzel bir neticeye iktirân edemez.

Hâsıl-ı maksadı kâğıt üzerine iyi döşemek ve güzel bir [4] neticeye bağlamak için mutlak tasavvuru nihâyetine erdirmek lazım gelir.

Şimdi bir mektûp yazmak için evvelâ (ser-nâme) yazılır. (Ser-nâme) kâğıdın bâlâ-yı vasatına konulur. Ser-nâmeye, (ser-levhâ, ta'liye-nâme) dahi denilir. (huzûr-ı 'âlîlerine, pîşgâh-ı sâmîlerine) gibi.

Ser-nâmeden sonra (elkâb) gelir. (Elkâb) lakabın cem'î olup müfred olan (lakab) me'nûs değildir. (Nûr-ı 'aynım oğlum, 'azîz pederim) gibi.

Elkâba müteâkip münâsîp bir (cümle-i iftitâhiye), yani başlangıç cümlesi, bundan sonra maksat ve matlûp her ne ise onun tahrîri, en sonra da (cümle-i ihtitâmiye) vâki' olur.

Cümle-i İftitâhiye: Muvâzıbı bulunduğum hayır du'âlarıyla meşgûl iken şeref-vâsıl olan... tarihli mektûbunuz...

Tahrîr-i Maksat: Nezd-i 'âlîlerinde bulunan vâlidemden birçok zamandır mektûp alamayışım bendenizi merâk ve endîşede bıraktığından...

Cümle-i İhtitâmiye: Bâkî teveccühünüz, bâkî sıhhatiniz, bâkî devâm-ı âfiyetiniz, bâkî mütemâdî selâmetiniz matlûbumdur gibi ta'birât-ı mahsûsa yazılır.

Envâ'-ı Mektûbât

Mektûbât ve muharrerâtın pek çok nev'leri olup bize luzûmu olanlarını ber-vech-i âtî ta'dât edeceğiz.

[5] Tezkere: Vesîle-i tezkere demektir. Gâyet muhtasar ve müfîd olmak şartıyla yazılan varakaya denilir.

Tercüme-i Hâl: Bir zâtın yâhut bir şahsın hâlini bildiren varakadır.

Ta'limât: Bir me'mûrun, yâhut mektep talebelerinin hatt-ı hareketlerini bildiren bir varakadır.

Tebrîk-nâme: Terfî-i rütbe ve sınıf edenlerle eyyâm-ı mübârekeye vâsıl olanları tes'îd zamanında yazılan varakadır.

Tavsiye-nâme: Bir kimsenin işini teshîl etmek için yazılan varakadır.

Ta'ziye-nâme: Bir musîbet vukû'ında musîbet-zedeyi sabır ve tahammüle da'vet için yazılan varakadır.

Teşekkür-nâme: Vukû' bulan mu'âvenet ve lütfun şükrünü edâ için yazılan varakadır.

Da'vetiye: İcrâsı kararlaş[tırıl]mış olan bir cem'iyet veyâhut bir resme da'vet için yazılan varakadır.

Oğuldan Ebeveyne [ve Yakın Akrabalara] Yazılacak Bazı Elkâb-ı Husûsiye

Muhterem Pederim

İffetli Hemşîrem

Eb-i Müşfikim

Rif'atlı Dayı Beyim

Şefkatli Vâlidem

'İzzetli Amca Beyim

[6] Vâlide-i 'Azîzem

Refik-i Muhteremim

Birâder-i 'İrfân-perverim

Refik-i Şefikim

Sevgili Birâderim...

Babadan Oğula ve Kerîmeye [Yazılacak Bazı Elkâb-ı Husûsiye]

Hadeka-i Çeşmim Oğlum

Yegâne-i Mahsûl-i Hayâtım Yavrum

Nûr-ı 'Aynım Kızım

Melek-sîret Kızım

Sâ'y-ı İlm ü Ma'rifet Oğlum

Hâdim-i Feyz ü 'İrfân Yavrucuğum

Elkâb-ı husûsiyenin daha bir çok nev'i var ise de bizce bu kadarı kâfi görülmüştür.

Pederlere ve Vâlidelere Hitâben Yazılacak Ser-nâmeler

Huzûr-ı 'Âlîlerine

Makâm-ı Pederânelerine

Nazargâh-ı Müşfikânelerine

Huzûr-ı 'İsmet-penâhîlerine

[7] Mektûpların Hâtimleri

Bâkî devâm-ı muhabbet ve 'âfiyetleri matlûptur.

Temâdî teveccühât-ı kerîmeleri ahass-ı âmâlimdir.

Dâ'ire-i selâmet ve 'âfiyette müstekar olmaları akdem-i âmâlimdir.

Haber-i sıhhat ve selâmetlerine sabırsızlıkla müterakkıbm.

Te'âlî-i ikbâl ve sıhhatleri mültezemdir.

'İbâre Arasında Zât, Şahıs ve Eşyâ Hakkında Kullanılacak Bazı Ta'birât-ı Mahsûsa

Merkûm: Âhâd-ı nâsdan olanlar hakkında yazılır. Merkûm hammâl gibi.

Mumâileyh: Mektep talebesinden evvel, sânisine ve 'askerîyede mîr-livâyâ kadar yazılır. Efendi-i mumâileyh paşa-yı mumâileyh gibi.

Müşârünileyh: Mülkiyede bâlâ vü ûlâ ashâbıyla 'askerîyede feriklere ve anın mâ-fevkine yazılır. Paşa-yı müşârünileyh hazretleri, müşârünileyh beyefendi hazretleri gibi.

[8] Âhâd-ı Nâs Hakkındaki Temyîzlerin Tasrîfi

Müzekker İçin

Mü'ennes İçin

merkûm: müfred

merkûme: müfred

merkûmân: tesniye

merkûmetân: tesniye

merkûmûn: cem'

merkûmeler:²⁰ cem'

²⁰ Arapça da cemi müennes kelimeler elif ve açık te ile yazılır dolayısıyla burada merkûmeler yerine merkûmât olarak yazılması daha uygundur.

Tenbîh-(Temyîz): Zât, sahis ve eşyânın ibâre arasında birçok def'alar zikrini men' için kullanılan sâlifü'z-zikr ta'birâtıdır.

Zât: Mu'teberân ve e'âzime yazılır. Zât-ı mekârim-i gâyât hazret-i şehriyâr, zât-ı 'âli-cenâb-ı nezâret-penâhî gibi.

Nefer: Efrâd-ı 'asâkir-i şâhânededen bir ferde yazılır. Fettâh-ı nefer gibi.

Dâne: Fi'l-asl ufacak meyve ma'nâsınadır. Fakat mecâzen her ufak madde için yazılır. Yirmi dâne kalem, bin dâne fincan, yüz dâne yumurta gibi.

Kıt'a: Eşyâ-i menkûle ve arâzî-i mevrû'ada kullanılır: Bir kıt'a mektûp, iki kıt'a tarla gibi.

Bâb: Eşyâ-ı gayr-ı menkûlede kullanılır. Bir bâb dükkân, iki bâb câmî' gibi.

Nûsha: Mücerred kitâp hakkında kullanılır. Beş nûsha kitâp gibi.

Şifâ: Dâhilî hastalıklarda kullanılır. Uzun müddet [9] mi'desinden râhatsız bulunan filân bey bu kerre şifâ-yâb olmuştur gibi.

İltiyâm: Hâricî hastalıklarda kullanılır. Geçen gün kolundan mecrûh olan çocuğun cerîhası iltiyâm-pezir olmuştur gibi.

Teşrif ü 'Azîmet: Eğer gidilecek mahal, mübârek bir makâm ise teşrif ta'biri kullanılmaz.

Ben Denecek Yerde Kullanılacak Bazı Elfâz

Erkekler Hakkında

Bendeleri

Köleleri

Kulları

'Âcizleri

Nâçizleri gibi.

Kadınlar Hakkında

Câriyeleri

'Âcizeleri

Nâçizeleri

Sen Diyecek Yerde Kullanılacak Bazı Elfâz-ı İhtirâmiye

Erkekler Hakkında

Zât-ı 'Âîleri

Zât-ı Şerîfleri

Kadınlar Hakkında

Zât-ı 'Ulyâları ('Aliyyeleri)

Zât-ı Şerîfeleri

Zât-ı Mün'imâneleri

Zât-ı Mün'imeleri

Zât-ı Muhteremleri

Zât-ı Muhteremeleri

[10] Mu'allim Tarâfından Verilecek Mektûpların Faraziyâtıyla Talebelerin Yazacakları Sûretler

Küçük Efendiler!

Taşrada bulunan pederinizden evvelce bir mektûp almışsınız. Kendisinden mehcûr bulunduğunuz için hâsıl olan te'essürünüzü ve 'âilenizin selâmıyla yakında kavuşmak du'âsını tezkâr ederek bir mektûp yazınız.

Sûret-i Mektûp

Huzûr-ı veliyyü'n-ni'amıma

Muhterem pederim!

Mektûbunuzu aldığım zaman hemen sizi görmüş kadar sevindim. Mektûbun târihi 17 Nisan idi. Hesâpça dört günde vâsıl olmuş. Mektûplarınızın sık sık gelmesi bendeniz için hayâtınızın en büyük müjdesidir.

Yevm-i iftirâkınızdan beri çektiğim elem ve keder efzündür. Çok **[11]** şükür, vusûlü uzayıp kalmayan mektûplarınız elem ve kederimi iyice teskîn ediyor.

Hiçbir evlâdın babadan ayrılması kadar mü'essir bir hâl olur mu?²¹

İnşâallâh yakın vakitte kavuşuruz da kalplerimizde te'essürden eser kalmaz. Vâlîde ve hemşîrem eteklerinizi öperler. Bâkî âfiyette dâ'im olunuz pederim efendim.

Mahdûmunuz.

Küçük Efendiler!

Refîklerinizden birinde güzel bir kitâp var. Mütâla'asını ârzû ediyorsunuz. Binâen'aleyh hânenize da'vet etmek üzere bir mektûp yazınız.

Sûret-i Mektûp

Birâder-i 'azîzim!

---

²¹ İstifhâm, ya'nî su'âl işaretidir.

Dünkü gün mütâla'asına başlayıp en rûhlu noktasında bıraktığımız ahlâk kitâbını alıp bu gece lütfen fakir-hâneye teşrîfe tenezzül buyurulursa bu birâderinizi ihyâ etmiş olacaksınız. Bâkî var olunuz kardeşim fî sene...

Birâderiniz.

Tenbîh: Mektûp bittikten sonra imzânın üstüne vaz' olunan şu işaret (bende) ta'bir edilir.

[12] Küçük Hanımlar!

Dersa'âdette teyzenizin nezdinde ve tahsilde bulunuyorsunuz. Taşrada bulunan pederinizden aldığınız mektûba cevâben bir mektûp yazınız ki muhteviyâtı mektepte gördüğünüz terbiye ve tahsilden ve teyzenizin gösterdiği şefkat ve himâyeti beyândan 'ibâret olsun.

Sûret-i Mektûp

Peder-i 'azîzim efendim!

Terbiye ve tahsile sa'y ve gayret edilmesinin nesâyihini hâvî tarâf-ı şerîflerinden aldığım mektûp bu kerîmenizi pek sevindirdi. Burada gece ve gündüz hayır du'ânızla meşgûlüm.

Yevm-i 'azîmetinizden beri mektebe muntazamen devam ediyor ve vazîfelerimi hakkıyla, kemâliyle îfâ ediyorum; her gün mu'allim ve mu'allimelerimin takdîrâtına mazhar olarak. Bu yüzden şevk ve hevesim mezîd oluyor. Tezsem ise tahsîl ve terbiyem için lâzım gelen vesâiti, taharrîden geri kalmıyor. Kendisi bir öz vâlide kadar müşfikdir. Vâlidemi pek küçük yaşında zâyî' etmiş olmalıyım ki bir türlü hâtırlayamıyorum. Fakat teyzem bana merhametli bir vâlide, şefkatli bir hâmiyedir.

[13] Yakında tevzî'-i mükâfât-resmî icrâ edilecek. Hitâm-ı resmde nâ'il olacağım mükâfâtın derece ve 'adedini bildiririm. Mektûplarınızı sık sık irsâl ediniz. Bâkî dâ'ire-i 'âfiyet ve selâmette ber-karâr olunuz bey pederim.

Kerîmeniz.

Tenbîh: Mektûbun en baş ve ortasına vaz' olunan şu işarete (besmele) denilir.

Pederinden Kerîmesine Cevâp

Nûr-ı 'aynım kızım!

Pederin için her kelimesi bir hazîneye değer olan mektûbunuzu aldım. Mütâla'asıyla zevklendim. Geceyi gündüze katarak çalıştığınızı, âferinlere, tahsînlere mazhar olduğunuzu yazıyorsunuz. Var olunuz. Sa'yiniz meşkûr olsun.

Kızım! Dünyâda insan yalnız dünyâdaki sa'âdeti, râhatı için çalışmamalı. Âhîret ve 'âkîbet için de tedârikatte bulunmalıdır. Bu da nasıl olur? Cenâb-ı Zü'l-celâl Hazretlerinin emirlerine itâ'at, Kur'ân-ı azîmu's-şânını tilâvet, Resûl-i Rabbî'l-'âlemînin risâlet ve şerâfetine kemâl-i emniyet ve halîfe-i Resûlullâh olan velî-ni'met-i a'zamımız ve eb-i [14] müşfikimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerine son derece inkiyâd ve sadâkat ve mütâva'atla olur.

Evkât-ı 'azîzeni boşa geçirme. Terbiye ve tahsîle hâdim olan mu'allim ve mu'allimelerine ri'âyette geri kalma. Çünkü hocaların hakkı pek büyüktür. Söylediğin gibi teyzen senin için bir öz anadır. Kendisine hürmet ve itâ'atte kusûr etme. Her hafta sıhhatinizi mübeşşir mektûp gönderiniz. Bâkî 'âfiyette ol hanım kızım.

Pederiniz.

Tenbîh: Mektûp zarflarının üzerine çizilen şu işarete "bedûh"²² derler.

Küçük Efendiler ve Hanımlar!

Tevzî'-i mükâfât resminin icrâ edilip ne sûretle cereyân ettiğinin tafsîlâtını pederlerinize yazınız.

[15] Sûret-i Mektûp

Velî-ni'metim pederim efendim!

Evvelki mektûbumda tevzî'-i mükâfât resminin yakında icrâ edileceğini yazmış idim. Resm-i mezkûr, culûs-ı meyâmin-ı me'nûs hazret-i pâdişâhîye müşerref ü müsâdif olan dünkü... günü sâ'at dört buçuk raddelerinde teyemmünen icrâ

²² Kelimenin kökeni tespit edilememiştir. Sözlüklerde güzellikle ilişkilendirilen "bedûh"un esmâ-i hüsnâdan "Vedûd"a işaret ettiği ileri sürülmüş ve mektupları yerine güvenle ulaştırılan bir melek adı olduğuna inanılmıştır. "Bedûh"un eski mektup zarfları üzerine vurulan pirinçten bir mühür olduğu kabul edilmiştir. Buna göre belgelere vurulan bu mühür, iletiyi emniyet içerisinde muhatabına ulaştırdığı gibi vefkleri haşerattan korumayı da sağlamıştır. Kelimenin mektup ya da vesikalarda farklı şekillerdeki görüntüleri için bkz. Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)* (Erzurum: Eser Basın Yayınları, 2015), 493-498.

kılınmıştır. Şöyle ki; yevm-i mezkûr sabâhı bütün talebe ve tâlibât-ı mektebin müte'addid livâ-yı şevketi ihtivâ-yı Osmânî ve reng-â-reng çiçeklerle müzeyyen büyük salonuna dâhil olduk. Herkes mevki'ini ahz etti. Bu sırada bir muzika takımı ehviye-i latife terennüm ediyor ve da'vetliler birer ikişer mektebe geliyorlardı.

Vaktâki, mer'ûben kâmilen salona dâhil oldular. Verilen işaret üzerine muzika, marş-ı 'Âlî'l-'âl Hamîdîyi terennüme başladı huzzâr kâ'imen istimâ' edip yerlerine oturdular. Böylece resm-i 'âlî-i mezkûre mübâşeret edildi. Müdür-i mektep tarafından müstehak-ı mükâfât olanların birer birer isimleri okunup salonun ta ortasına mevzû' bulunan yeşil örtülü büyük masanın yanına celp [16] ediliyordu. Çünkü, gözlerimizi kamaştıran yaldızlı hedâyâ kâmilen o masanın üzerinde bulunuyordu.

Muzika, aralık aralık latîf havalar çalıyordu. Bir zaman geldi ki bizim sınıf mükâfât almaya hâzır oldu. Müdür Bey evvelâ, benim ismimi okudu. Kemâl-i edeple masanın yanına gidip bir temennâ ettim. Müdür Bey büyücek bir yaldızlı kitâbı elime verdi. Bundan sonra sıra ile tam on iki kere daha celp edilip nâ'il-i mükâfât oldum. Kollarımın arası kitâpları alamıyordu. Hâzirûn el çırpmalarıyla beni pek çok takdîr ettiler. Sa'yimin birer beyyinesi olan bu kitâpları öpüp kokladım.

Nihâyet resm-i tevzi'ât hitâm bulunca her tarâftan medâyih-i senîyye-i hazret-i pâdişâhîyi mutazammın nutuklar okundu. Bu nutuklara ben de iştirâk edip hâzirûnun bir kat daha memnuniyetlerini celp ettim. Şu nâ'ilîyetim bi't-tabî sizce de mücib-i şereftir. Emr-i 'âliniz üzere dâreyin için çalışıyorum. İnşâallâh yakında birinci derecede şehâdet-nâme ahzîne de muvaffak olurum. Bâkî vücûd-ı 'âliniz üzerimden eksik olmasın pederim efendim.

Kerîmeniz, mahdûmunuz.

[17] Küçük Efendiler!

Dîger mektepte bulunan arkadaşlarınızdan birini tevzi'-i mükâfâta da'vet için bir tezkere yazınız.

Sûret-i Tezkere

Refîk-i şeffikim!

Cülûs-ı meymenet me'nûs-ı hazret-i pâdişâhînin rûz-ı firûzına müsâdif olan yarınki cuma'ertesi sâ'at dört buçuk raddelerinde mektebimizin teyemmünen tevzi'-i mükâfât-ı resmî icrâ edileceğinden yevm-i mezkûrda zât-ı 'âlî-i birâderânelerinin de Kasımpaşa'da kâ'in Necm-i Terakkî Mektebini teşrîf buyurmaları ricâ olunur kardeşim.

Birâderiniz.

Küçük Efendiler!

...Câmi'-i şerîfinde hemşîrenizin hıfz du'âsı icrâ olunacağından bahisle mektep arkadaşlarınızdan birine da'vet tezkeresi yazınız.

Birâder-i 'Azîm!

Yarınki cum'a günü Kasımpaşa'da kâ'in büyük câmi'-i şerîfinde **[18]** hemşîrem câriyenizin teyemmünen hıfz du'âsı icrâ kılınacağından yevm-i mezkûrda du'â-yı mebrûkta bulunmanızı ricâ ederim kardeşim.

Birâderiniz.

Küçük Efendiler!

Taşrada bulunan bir arkadaşınız tarâfından gelen hediyeye teşekkür ederek bir mektûp yazınız.

Sûret-i Teşekkür

Cânımdan 'azîz kardeşim!

Bu kerre tenezzülen refîkinizi hâtırlayarak irsâline himmet buyurulan muhabbet-nâmeniz ile büyük bir kutu inciri aldım. Şu hediye-i girân-bahâ bendenizi pek mahzûz etti. Lütfunuza büyük teşekkür ederim ve mektûp alıp vermekte müdâvim bulunmaklığımızı ricâ ederim. 'Â'ile-i bendegânım erkân-ı 'â'ilelerine selâm-ı mahsûs ederler. Bâkî sağ olunuz kardeşim.

Birâderiniz.

Tenbîh: İrsâl, göndermek manasına olup (i'zâm, isbâl, sevk, inhâc, tesrîb) kelimeleriyle müterâdiftir. (İ'zâm) yalnız **[19]** eşhâs hakkında kullanılır. Diğerleri ise hem eşhâs, hem eşyâda kullanılır.

Küçük Efendiler!

Başka bir mektepten şehâdet-nâme alıp mektep-i i'dâdî-i 'askerîye nakl eden bir arkadaşınızı tebrik ediniz.

Sûret-i Tebrik

Sâhib-i feyz ü irfân kardeşim!

Geçenlerde vâsıl-ı hadd-i hitâm olan imtihânlarınızda birinci derecede şehâdet-nâme ahz edip mekteb-i i'dâdî-i 'askerîye nakl ettiğinizi kemâl-i memnûniyetle istibşâr ettim şu tevcih ve muvaffakiyetin hakk-ı 'âfîlerinde envâ'-ı yümn ve sa'âdeti mûcîp olması du'âsıyla daha birçok muvaffakiyete resîde olmanızı Cenâb-ı Feyyâz-ı mutlakdan temenni eylerim. Bâkî devâm-ı feyz ve ikbâlleri matlûbumdur kardeşim.

Birâderiniz.

Küçük Hanımlar!

Refikalarınızdan birinin vâlidesi vefât etmiş. Teselli-bahş edecek bir kâğıt yazınız.

[20] Sûret-i Ta'ziye

Gözümün nûru hemşireciğim!

Vâlideniz hanımın haber-i vefâtı yüreğime ok gibi saplandı. Ne kadar müteessir ve dil-hûn olduğumu ta'rîf edemem... Ne çâre hemşireciğim, sabır ve tahammül lâzımdır. Takdîr-i ezeliyeye ne denilebilir? Hepimiz o yoldan geçeceğiz. Hak başka keder vermesin. 'Â'ilece dâ'ire-i selâmette müstedâm olunuz kardeşim.

Hemşireniz.

Küçük Hanımlar!

Dâru'l-mu'allimâtta teyzeniz mu'allime bulunuyor. Tedrîs ettiği sınıfın tâlibâtı meyânında cânınızdan ziyâde sevdiğiniz bir de refikanız var. Refikanıza her cihetle izhâr-ı mu'âvenet ve teshîlât edilmek üzere teyzenize bir tavsiye yazınız.

Sûret-i Tavsiye

Şefkatli teyzeciğim!

Mu'allimesi bulunduğunuz dâru'l-mu'allimât üçüncü sene tâlibâtından [21] Kasımpaşa'da sâkine Şâdiye Hanım pek sevdiğim, çalışkan, nâmuslu bir refikam olup derslerinde ve sâir husûsâtında kendilerine edilecek mu'âvenet ve gösterecek teshîlât 'ayn-ı nefis-i çâr-yânemde îbzâl edilmiş gibi meşkûr bulunacağından ol vecihle icâb-ı hâlin icrâsına himmet buyurulmasını istirhâm eylerim hanım teyzeciğim.

Kerîmeniz

Faraziyyât

1. Bir yerde hüsn-i hâlinizden bahseden refîkalarınızdan birine teşekkür-nâme yazınız.
2. Hemşîrenizin velîme merâsimi icrâ olunacak. Sevdiğiniz arkadaşlardan birine da'vet tezkeresi yazınız.
3. Diğer bir mektepte tahsilde bulunan refîkalarınızdan birine geceleri birlikte derse bakmak için bir tezkere yazınız.
4. Hulûl eden velâdet-i bâhirü's-sa'âdet Hazret-i risâlet-penâhî hakkında refîkalarınızdan birine tebrik yazınız.
5. Hulûl eden 'îd-i sa'îd-i fitrî refiklerinizden biri hakkında tebrîk yazınız.²³

[22] Kitâba Âit Lügatçe

(Elif) İ

Elsine: Lisânlar

Efrâd: Ferdler

Evkât: Vakitler

İktirân: Karîn olmak, yaklaşmak

İftitâh: Başlamak, açmak

Eb: Baba

Akdem: Daha evvel

Âmâl: Emeller, ârzûlar

A'zam: En büyük

E'âzim: Büyükler

İltiyâm: Cerîhası iyi olmak

İftirâk: Ayrılmak

Efzûn: Çok, ziyâde

İhyâ: Hayât vermek

Emniyet: Emin olmak, korkudan kurtulmak

---

²³ Metinde "ediniz" şeklinde yazılmıştır.

İnkiyâd: Mutî' olmak, tazarru' etmek

İhtivâ: Hâvî olmak

Ahz: Almak

Ahviye: Hevâlar

[23] İstimâ': Dinlemek

Envâ': Nev'ler, türlüler

Ezel: İbtidâsı olmayan müddet

İzhâr: Açık göstermek, zâhire çıkarmak

İbzâl: Bezl etmek, sarf etmek

Ahlâk: Hulklar, tabî'atlar

İstibşâr: Sevinç haberi almak

(Be) ب

Binâ: Kurmak, yapmak

Bâlâ: Yüksek

Bâkî: Gâ'ib olmayan, bir halde bulunan

Birâder: Kardeş

Beyyine: Nümûne, nişâne

(Pe) پ

Pezîr: Kâbil ve mâlik olan

Peder: Baba

(Te) ت

Tekellüm: Konuşmak, mükâleme etmek

Tahrîr: Yazmak

[24] Teveccüh: Bir nesneye doğru olmak

Temâdî: Uzakmak

Temyîz: Ayırmak, zâhire çıkarmak

Te'âlâ: Yükselsin ma'nâsınadır.

Teşrîf: Şereflelendirmek, bir mahale gitmek

Tezkâr: Zikretmek, anmak

Takdîrât: Takdirler, tahsinler, ezeldeki yazılar

Taharrî: Aramak, araştırmak

Tevzî': Dağıtmak

Tahsîn: İyi ve makbûl görmek

Tilâvet: Ku'rân-ı Kerîm okumak

Tafsîlât: Uzun uzadıya beyân edilen şeyler

Teyemmünen: Mes'ûd ve mübârek olarak

Terennüm: Nağme, âheng

Tesellî: Birinin gam ve kederini teskîn etmeğe çalışmak

Ta'ziyet [ta'ziye]: Bir musîbet-zedeyi sabır ve tahammüle teşvîk etmek

Takdîr: Bir nesnenin ne zaman vukû'a geleceğinin tarâf-ı Hak'tan yazılması

Teshîl: Kolaylaştırmak

(Cim) ج

Cereyân: Akıp gitmek

Celb: Çağırarak, da'vet etmek

[25] (Çe) چ

Çeşm: Göz

(Ha) ح

Hadeka: Göz bebeği

Huzûr: Râhat ve bir kimsenin önü, yakını

Himâyet: Hâmîlik

Hâmî: Himâye edici, gözetici

Huzzâr: Hâzır bulunanlar

(Dal) د

Der-meyân: Ortaya konulan

Da'vet: Çağırma

Dâhil: Giren, girici

Dâreyn: Dünyâ ve âhiret

Dâru'l-ma'lûmât: Bir mektep olup ma'lûmât evi ma'nasındadır.

Dâru'l-mu'allimât: Kadın hocalarına mahsûs mektebdir.

(Zel) ذ

Zü'l-celâl: Cenâb-ı Hak'a karşı yazılır. Celâl ve 'azâmet sâhibi ma'nasındadır.

[26] (Ra) ر

Res'ide: Erişmiş, yetişmiş

Refîk: Arkadaş

Resûl: 'İbâdullâhı hak dine da'vet etmek için tarâf-ı Hak'tan gönderilen zât-ı şerîf

Rab: Allah, Tanrı

Risâlet: Resûllük, peygamberlik

Rûz: Gün

(Sin) س

Sâ'î: Sa'y edici, çalışıcı

Sâlîfû'z-zikr: Zikri geçmiş

Sa'y: Çalışmak, bir iş vücûda getirmek

Sa'âdet: Sa'îd ve bahtlı olmak

(Şın) ش

Şerâ'it: Şartlar, mebhâsler

Şurû': Başlamak

Şefkat: Acımak, esirgemek

Şefik: Şefkatli, merhametli

[27] Şehriyâr: Pâdişâh-ı 'âli-câh, sâhib-i kuvvet ve 'azamet ve memleket

Şerâfet: Şerîflik, temizlik

Şevket: Kuvvet, kudret

(Tı) ط

Talebe: Erkek mekteb çocuğu

Tâlibât: Talebeler, kız mekteb çocukları

(Ayn) ع

'İffet: Temizlik, sâhib-i nâmus olmak

'Ayn: Göz

'Azîmet: Gitmek

'Âli: Yüksek, bâlâ

(Fe) ف

Feyz: Bereket, bolluk

Fâhire: fahr edici

Fîrûz: Meymenetli, bahtlı

(Kef) ك

Kerrûb: Melâ'ike

Girân-bahâ: Behâsı ağır

[28] (Lam) ل

Livâ: Sancak

Latîf: Güzel, hoş

(Mim) م

Meşgûl: Uğraşmakta olan

Muhterem: Ta'zîm ve ihtirâm olunan

Mahsûl: Meydana gelmiş

Melek-sîret: Melek tabî'atlı

Müstekar: Bir mahalde karâr kılan

Mu'teberân: Sâhib-i i'tibâr olanlar, mu'teberler

Mekârim: Mekremetler, iyi ahlâklar

Mecâz: Bir kelime, kelâmda ma'nâyı aslîsinden çıkarılıp yine ma'nâsı anlaşılacak üzere isti'mâl edilmektir.

Mün'im: 'În'âm edici, ihsân edici

Mehcûr: Ayrılık

Mü'essir: Te'sîr edici

Mütâla'a: Bir şeyi gözden geçirip anlamak

Muhtevâ: Hâvî ve câmî' olmak

Mu'allim: Ta'lîm edici, okutucu

Mu'allime: Kadın hoca

[29] Mezîd: Ziyâdelik, çokluk

Meşkûr: Kendisine şükür olunmuş

Mutâva'at: Uymak, muvâfakat etmek

Mübeşşir: Tebşîr edici

Meyâmin: Meymenetler

Me'nûs: Kullanılan

Müsâdif: Tesâdüf eden

Müzeyyen: Zînetli

Med'uvvîn: Davetliler, çağırılanlar

Mübâşeret: Başlamak

Mebrûk: Bereketlenmiş, feyizlenmiş

Müdâvim: Devâm eden, uğraşan

Meyân: Orta, meydân

Muvâzıb: İşine dâ'im ikdâm eden

(Nun) ن

Nakl: Bir tarâftan diğerk tarâfa geçirmek

Nâme: Mektûp

[30] Nezd: Bir şeyin yanını ve yakını

(Vav) و

Vasat: Orta

Vesâ'it: Vâsıtalar, sebepler

Velî: Baba

(He) ه

Hedâyâ: Hediyeler

(Ye) ي

Yevm: Gün

Yümn: Bereket ve feyz

Sonuç

1899'da yazılan *Mektûbât-ı Etfâl'*in müellifi Mehmed İhsan hakkında sınırlı

bilgilere ulaşılmıştır. Eseri *Mektûbât-ı Etfâl*'den elde edilen bilgilere göre müellif, II. Abdülhamid Dönemi Özel İslam Mektepleri arasında zikredilen Necm-i Terakî Mektebi'nde Türkçe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Burada ne kadar süre çalıştığı tespit edilemeyen müellif, okulda iptidâî ve rüştiye derecesinde okuyan öğrencilerin derslerine girmiştir. Bu okulun kurucu kadrosu ve öğretmenlerinin büyük bir kısmının asker kökenli olduğu nazara alındığında -bir delil olmamakla birlikte- yazarın öğretmenlik vazifesine başlamadan önce asker olarak çalışmış olabileceği tahmin edilmektedir.

Mektûbât-ı Etfâl'de ideal bir mektubun yazım kurallarından söz edilmiş, şu hususlara dikkat çekilmiştir: Osmanlı Türkçesinde işlek olan Arapça-Farsça kelime ve kaidelerin önemi vurgulanmış, bu dilleri öğrenmenin gerekliliğinden söz edilmiştir. Bu bağlamda altı-yedi yaşına gelen bir çocuğun, öncelikle kendi dilinin elifbâsını, harf ve hecelerini bilmesi, daha sonra o dilin kelime ve cümle yapısı ile kurallarını öğrenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kuralları öğrenen ve kendini geliştiren bir öğrencinin, duygu ve düşüncelerini tam ve doğru anlatabilecek bir yetkinliğe kavuşacağı ve iyi bir kâtip seviyesine erişeceği ileri sürülmüştür.

İşaret edilen bu genel açıklamaların ardından şu imla kuralları öne çıkarılmıştır:

1. Mektupta hangi konu ele alınacaksa o husus önce tasavvur sonra da tasvir edilmelidir. Bu aşamaların ihmal edildiği mektuplarda maksat tam olarak anlatılamaz.
2. Mektupta önce başlık (ser-levhâ, ta'liye-nâme) yazılmalıdır, başlık mektubun üst orta kısmında yer almalıdır: huzûr-ı âlîlerine, makâm-ı pederânelerine, nazargâh-ı müşfikânelerine...
3. Başlıktan sonra lakap zikredilmeli: nûr-ı 'aynım oğlum, 'azîz pederim...
4. Lakabın ardından bir giriş cümlesi/bölümü (cümle-i iftitâhiye) bulunmalı: Muvâzıbı bulduğum hayır du'âlarıyla meşgûl iken şeref-vâsıl olan... tarihli mektubunuz...
5. Asıl konuya geçiş cümlesi/bölümü (tahrîr-i maksat) bulunmalı: Nezd-i 'âlîlerinde bulunan vâlidemden birçok zamandır mektûp alamayışım bendenizi merâk ve endîşede bıraktığından...
6. Sonuç cümlesi/bölümü (cümle-i ihtitâmiye) olmalıdır: Bâkî devâm-ı muhabbet ve âfiyetleri matlûbumdur...

Çalışmada ulaşılan başka bir çıkarım da özellikle hitap cümlelerindeki ifade kalıplarının zengin kullanımlarıdır. Buna örnek olarak şu ayrıntılara dikkat çekilebilir:

1. Erkek çocukları ebeveyne ve bazı akrabalarına muhterem pederim, iffetli hemşîrem, eb-i müşfikim, rif'atlı dayı beyim, şefkatli vâlidem, izzetli amca beyim, vâlide-i 'azîzem, refik-i muhteremim, birâder-i irfân-perverim, refik-i şefikim, sevgili birâderim ifadeleriyle hitap etmelidir.

2. Babalar erkek ve kız çocuklarına hadeka-i çeşmim oğlum, yegâne-i mahsûl-i hayâtım yavrum, nûr-ı 'aynım kızım, melek-sîret kızım, sâ'î-i ilm ü ma'rifet oğlum, hâdim-i feyz-i irfân yavrucuğum terkipleriyle seslenmelidir.

Dikkat çeken bir diğer nokta, mektuplarda “ben” ifadesi kendini beğenmişliğin bir göstergesi olarak değerlendirildiğinden tevazu ve nezaket gereği erkekler kendilerinden söz ederken “ben” yerine bendeleri, köleleri, kulları, âcizleri ve nâçizleri; kadınlar ise câriyeleri, âcizeleri ve nâçizeleri gibi tabirlerden birini tercih etmelidir. Yine aynı hassasiyetin bir yansıması olarak “sen” hitabı kabalık ve saygısızlık olarak yorumlandığından nezaket gereği erkekler için zât-ı 'âlîleri, zât-ı şerîfleri, zât-ı mün'imâneleri, zât-ı muhteremleri; kadınlar için zât-ı 'âliyeleri, zât-ı şerîfeleri, zât-ı mün'imeleri, zât-ı muhteremeleri terkiplerinden biri kullanılmalıdır.

Eserde, anlatım bozukluğunun önüne geçmek için bazı önerilerde bulunulmuş, bilgiler verilmiştir. Bu maksatla anlatımda birbirine karıştırılan, birbirinin yerine kullanılan ya da anlam inceliği bilinmeyen bazı kelimelerin tanımlarına yer verilmiş, bunların doğru kullanıldığı örnekler sunulmuştur: merkûm, mumâileyh, müşârünileyh, zât, nefer, dâne, kıt'a, bâb, nüsha, şifâ, iltiyâm, teşrîf ü 'azîmet.

Eserdeki muhatabın altı-yedi ile on iki-on üç yaş grubu öğrencileri olduğu düşünüldüğünde, 19. yüzyılın sonunda kuvvetli bir dil, imla ve kompozisyon eğitiminin verildiği söylenebilir.

Mektubun şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgiler verildikten, kurallardan söz edildikten sonra mektup türlerinden söz edilerek gerekli görülen mektup türleri zikredilmiş ve haklarında tanımlayıcı kısa bilgiler verilmiştir: tezkere, tercüme-i hâl, ta'limât, tebrîk-nâme, tavsiye-nâme, ta'ziye-nâme, teşekkür-nâme ve da'vetiye.

Eserde teorik bilgiler vermekle yetinilmemiş, müellifin kaleminden çıkmış örnek on mektuba yer verilmiştir. Bu bilgilerin mektup yazmaya yeterli olduğu düşünüldüğü için bir sonraki aşamada öğrencilere “faraziyyat” adıyla beş farklı konu verilerek onlardan mektup yazmaları istenmiştir.

Eserde dikkat çeken son bir husus, klasik mektuplarda görülen bazı ritüellerin bu mektuplarda da uygulandığının görülmesidir. Eserdeki mektuplarda, manzum-mensur metinlerde bir gelenek olarak ihmal edilmeyen “besmele” lafzı ile zengin çağrışımlar uyandıran ve derin anlamlar yüklenen “bedûh ve bende” kavramlarını yazmak yerine bu ifadeleri karşılayan bazı işaret ve

semboller kullanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmayla II. Abdülhamid Dönemi'nde yazılan bir ders kitabından hareketle dönemin eğitim anlayışı ve müfredat derinliği dikkatlere arz edilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Atar, Muhammed Kürşat - Kiraz, Seydi. "Divanlarda Çocukla İlgili Kavramlar, Terkipler ve Manzumelere Dair Bir Deneme". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 7/1 (2023), 336-381.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2010.
- Çakır, Ömer. *Türk Edebiyatında Mektup*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora, 2005.
- "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme | UNICEF Türkiye". Erişim 28 Eylül 2023. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Derman, Serdar - Çerçi, Arif. "Hüseyin Râzî'nin 'Nev Usul Örnek Yahut Çocuklara Mahsus Mektup Demeti' Adlı Eserinde Eğitim Unsurları ve Değerler Eğitimi". *The Journal of Academic Social Science Studies* 11/41 (2019), 353-365.
- Ece, Selami. *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)*. Erzurum: Eser Basın Yayınları, 2015.
- Güçtekin, Nuri. "İstanbul'daki Özel İslam Mektepleri (1873-1922)". *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 22 (2012), 1-40.
- Güçtekin, Nuri. *İstanbul'daki Özel Müslim Mektepleri (1873-1922)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora, 2013.
- Haksever, Halil İbrahim. "Eski Türk Edebiyatında Mektup". *Hece Mektup Özel Sayısı*. 37-47. Ankara: Öncü Basımevi, 2006.
- Hökelekli, Hayati. "Çocuk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/355-359. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- "<https://sozluk.gov.tr/?kelime=mektup>". Erişim 30 Eylül 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=mektup>
- Komasyon. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000.
- Mehmed İhsan, *Yâdigâr-ı Muhabbet*, İstanbul: Nişân Berberyan Matbaası, 1898.
- Mehmed İhsan, *Mektûbât-ı Etfâl*, İstanbul: Artin Asadoryan Şirketi Mürettebiye Matbaası, 1899.
- Okay, M. Orhan. "Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair". *Hece Mektup Özel Sayısı*. 30-36. Ankara: Öncü Basımevi, 2006.
- Okay, M. Orhan. "Mektup/Türk Edebiyatı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/17. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yazıbaşı, Muhammed. "Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlak Eğitimi ve Öğretimi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 3/4 (2014), 761-780.